

N:o 25.

Ank. till Riksd. Kansli den 10 Mars 1882, kl. 1 e. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion om upphäfvande af nu befintliga familjefideikommiss i fast egendom.

Lag-Utskottet afgifver härmed utlåtande öfver en inom Första Kamaren af Herr A. O. Wallenberg väckt och till Utskottet hänvisad motion, N:o 24, hvori påyrkas upphäfvande af nu befintliga familjefideikommiss i fast egendom.

Motionären utgår från den sats, att i fideikommissstiftelsen ännu kvarstode ett nu mera föråldradt undantag från tillämpningen af principen om den lika arfsrätten, lemnar en kortfattad öfverblick öfver rättsutvecklingen i Sverige med afseende å fideikommiss i fast egendom och anför vidare: *att* med förordningen den 27 April 1810 början vore gjord till återställande af den grundsatsen i vår lagstiftning, hvilken aldrig bort derifrån vara utesluten, att individens eganderätt ej kan innefatta rättighet att obetingadt stadga en evigt gällande lag för successionen i fast egendom; *att* i ett land, der samhällsskicket hvilade på lagar, som i sig sjelfva upptoge bestämmelser, huruledes de kunde, när tidsförhållandena sådant kräfde, ändras och förbättras, icke, sedan viktiga grundlagsändringar blifvit genomförda, enstaka undantagslagar borde anses i alla tider vara gällande; *att* grundtanken i sjelfva fideikommiss-stiftelsen af 1810 års Riksdag blifvit underkänd och afskaffad genom förbud att inrätta nya fideikommiss, grundade på fast egendom; *att* hvad motionären nu ginge att föreslå endast vore ett fortgående på den väg, som

Bih. till Riksd. Prot. 1882. 7 Saml. 15 Häft.

vunnit allmänt gillande, och som låge i ett fullständigt tillämpande af den lika arfsrätten; samt att han icke hade för afsigt att söka åvägbringa en hastig öfvergång och således icke ville, att de nu befintliga förhållandena skulle genom lagändring rubbas, men ansåge önskvärdt att förekomma det, som inträffat i flere andra länder, nemligen att fideikommiss-stiftelserna annullerats med ett penndrag.

Motionären föreslår, »att ett sådant tillägg till § 1 i 16 kap. Ärftbalken införes, hvarigenom bestämmes: att de familjfideikommiss, som nu finnas, komma ej att längre bibehålla denna sin egenskap än i nuvarande innehafvares hand och deras efterföljares, som äro födde senast inom 1885 års utgång, och att fideikommiss erhålla egenskap af arfvejord, när ingen till succession berättigad arfvinge finnes, som blifvit född senast inom 1885 års utgång.»

Fideikommisset har sin upprinnelse i den romerska rätten och betyder der den egendom, en person, på grund af förhållanden, egendömliga för denna rätt, testamenterat till en annan person med ett på förtroende till denne grundadt uppdrag att utlemna egendomen till en viss uppgifven tredje. Man kunde nu bestämma, att efter denne tredje egendomen skulle tillgodokomma en fjerde, efter denne en femte o. s. v. (s. k. fideikommissariska substitutioner). Till sådana fideikommiss kunde göras hela förmögenheten, en viss qvotdel deraf eller en viss särskild förmögenhetsdel.

Ur successiva fideikommiss af det sistnämnda slaget har, under den utveckling, den romerska rätten erhöi uti Italien och Tyskland, familjefideikommisset framgått, hvarmed afses att fästa viss egendom — fast eller lös eller båda tillika — vid en viss släkt, att inom densamma öfvergå från en släktmedlem till en annan efter viss bestämd ordning.

Den germanska benägenheten att fästa jorden vid släkten är bekant. Med stöd af den sålunda utbildade romerska rätten uppkommo derföre i Tyskland, jemte de adeliga »stamgodsen» och de borgerliga »arfgodsen», hvilka båda hade sin grund uti lag eller häfd, familjefideikommissen i fast egendom till följd af gällande privata dispositioner. I andra länder framträdde likartade anordningar. Successionen blef, af naturliga skäl, vanligen begränsad till män, och med afseende å grunden för denna blefvo godsen majorat, minorat, seniorat, primo-, secundo-, tertio geniturer o. s. v.

Samma motiv, som i öfriga land, nemligen omtanken om »Familiens Heder och Conservation», föranledde äfven i Sverige stiftande

af familjefideikommiss i fast egendom, hvilka här uppkommo ej mycket senare än i Tyskland och antagligen redan i medlet af det sjuttonde århundradet. Stadgan angående testamenten den 3 Juli 1686 omtalar institutionen såsom något redan känt och lemnar uti sin 5 § om densamma närmare bestämmelser. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, men då denna lag i 16 kap. 1 § Ärfdabalken säger, att »vill någon, man eller qvinna, göra testamente, hafve våld göra det — — med eller utan vilkor», ansågos, enligt detta lagens rum, fideikommissstiftelser äfven uti fast egendom fortfarande tillåtliga, ända tills de hvarjehanda sociala och ekonomiska olägenheter, som kunde medfölja en obegränsad rätt att genom privata dispositioner för all framtid förfoga öfver fast egendom, föranledde hos oss, likasom uti flere andra land, inskränkning uti en sådan förfoganderätt. Denna inskränkning skedde genom förordningen den 27 April 1810.

Motionären vill nu, beträffande de för närvarande befintliga fideikommissgods, att all rätt att tillträda dem såsom fideikommiss skall upphöra för hvarje annars eventuel fideikommissarie, född efter den 31 December 1885, samt att de, när sålunda ingen eventuelt berättigad fideikommissarie finnes, skola öfvergå till arfvejord uti dåvarande innehafvares hand.

Utskottet finner icke skäl förekomma till en dylik, alltid synnerligen betänklig lagstiftningsåtgärd.

Familjefideikommissen hafva visserligen uti några andra stater blifvit upphäfdade. Så är förhållandet i *Frankrike*, senast på grund af lagen den 17 Januari 1849, af innehåll, att alla af privata gods bildade majorat, som redan, från förste innehafvaren räknadt, gått i två successiva led, upphäfvas; att de gods, som bilda dessa majorat, blifva fria gods uti innehafvarnes hand; och att, för framtiden, succession i dylika majorat, begränsad till två led, från förste innehafvaren räknadt, endast får ega rum för personer, födde eller aflade innan tiden för lagens promulgation; i *Nederlanden*, på grund af lagen den 1 Oktober 1833, som visserligen förbehållit den närmaste fideikommissarien hans rätt, men fråntagit de efterföljande, om än redan födde, deras utsigt att erhålla fideikommisset; samt i *Italien*, på grund af lagen den 30 November 1865, som upphäft alla då bestående fideikommiss, majorat och andra fideikommissariska substitutioner samt tillagt den då varande innehafvaren full eganderätt till halfva fideikommissförmögenheten och den närmaste arfvingen full eganderätt till den andra hälften, dock med förbehåll af nyttjanderätt för dåvarande innehafvaren under hans lifstid. Bestämmelser, att sättet, hvarpå bestående familjefideikommissgods måtte kunna öf-

vergå till fri egendom, skulle genom framtida lagstiftning ordnas, förekomma ock uti 1850 års preussiska grundlag, art. 40, 41, och uti 1866 års *danska* grundlag § 93, men förstnämnda bestämmelse har sedermera blifvit upphäfd genom lagen den 5 Juni 1852, och bestämmelsen i *danska* grundlagen har ännu icke ledt till någon följd.

De förhållanden, som uti ofvan uppräknade stater må hafva föranledt verkligt eller ifrågasatt upphäfvande af fideikommissnaturen å viss fast egendom, förefinnas emellertid, enligt Utskottets åsigt, icke i vårt land, och det är endast ett verkligt nödtvång, som kan berättiga att bryta lagligen tillkomna och lagligen bestående dispositioner af enskilde.

De bestående fideikommissstiftelserna i fast egendom uti vårt land hafva icke det omfång, att några betänkligheter synas kunna möta mot deras bibehållande. Enligt senaste tillgängliga officiella uppgifter (Statistiska Centralbyråns sammandrag af Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1871—1875), hvilka uppgifter, om ock enligt byråns egen förklaring icke fullt tillförlitliga, dock i nu förevarande hänseende torde vara tillräckligt exakta, uppgår inom samtliga de 20 län, Stockholms stad oberäknad, i hvilka fastigheter af fideikommisssegenskap uppgifvits vara belägna, deras sammanlagda mantal till 3,218,32, utgörande af landsbygdens hela mantal endast omkring 4,86 %. Sammanlagda taxeringsvärdet af de å landsbygden belägna, utgörande 83,727,318 kr., uppgår blott till 4,38 % af landsbygdens hela taxeringsvärde. Högsta absoluta och relativa antalet fideikommissmantal företer Södermanlands län med 505,265 mantal, eller 15,19 % af landsbygdens mantal. Högsta absoluta taxeringsvärdet af fideikommisssegendom finnes deremot i Malmöhus län, uppgående till 22,005,200 kr., hvaremot fideikommisssegendomens taxeringsvärde i förhållande till hela landsbygdens taxeringsvärde jemväl i Södermanlands län intager högsta proportionen eller 14,43 %. Taxeringsvärdet af de i städer belägna fideikommisssegendomarne uppgår till 1,843,000 kr. och sålunda af samtliga både å landsbygd och i städer belägna till 85,570,318 kr. I Stockholms län äro ifrågasvarande egendomar spridda öfver största antalet härad och delade mellan största antalet slägter. Antalet af de adliga slägter och släktgrenar, som ega fideikommiss i fast egendom uppgår till 140, antalet ofrälse slägter och släktgrenar, som besitta dylika, till 20. En adlig släkt har fideikommisssegendomar i 5 län, 1 i 4 län, 4 i 3 län och 20 i 2 län. Blott 1 ofrälse släkt har fideikommiss i 2 län. Fideikommisssegendom, öfverstigande 100 mantal, eges blott af 3 adliga slägter, hvaraf en eger fideikommisssegendom till taxeringsvärde af 5,236,370

kr. Bland de ofrälse slägterna utgör högsta mantalet fideikommiss-egendom 63,236 med taxeringsvärde af 1,248,600 kronor. De fideikommiss-egendomar, som innehafvas af ofrälse slägter, utgöra hvad angår mantalet något mer än 3 %, och med afseende å taxeringsvärdet omkring 2,78 % af samtliga egendomar i riket af detta slag.

Dessa uppgifter synas Utskottet utmärka, att af den fasta egendomen i riket fideikommisen utgöra en jmförelsevis så ringa del, att något allmänt nationalekonomiskt intresse icke synes kunna åberopas för deras upphäfvande. Några särskilda olägenheter af nuvarande fideikommiss i fast egendom hafva icke heller, Utskottet veterligen, förspotts; och ingen anledning synes derföre Utskottet vara förhanden att bifalla ett förslag, hvarigenom dessa gods skulle öfvergå till arfvejord, utan att ens befintlige eventuelle fideikommissarier skulle lemnas tillfälle att å släktens vägnar sig yttra, än mindre deras bifall skulle erfordras.

Slutligen vill Utskottet erinra, hurusom, genom förordningen den 3 April 1810, Kongl. Maj:t, med Rikets Ständer, funnit godt förordna, att i de fall, då någon innehafvare af fideikommiss-egendom kan komma i behof att derå emot in-teckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte af till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka häfvande af vissa uti fideikommissstiftelser innehafvaren föreskrifna vilkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke röra frågor, hvilka mellan fideikommissarier och medarfvingar kunna yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, böra hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med Dess Högsta Domstol, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, må dervid, efter sig företeende omständigheter kunna förfara.

Genom tillämpning af denna författning synas Utskottet de olägenheter, som — hufvudsakligen för fideikommissarierna sjelfve — någon gång onekligen uppkomma af gällande fideikommissstiftelser, väsentligen kunna undanrödjas med bibehållande af bestående lagstiftnings grund.

De redan uti ämnet gifna bestämmelser innebära ock möjlighet — hvilken understundom blifvit verklighet — att fideikommiss-egendomar upphöra såsom sådana. Detta kan ske, utom derigenom att »Testatoris föreskrefne vilkor på något sätt expirera», äfven på så sätt, antingen att med förändrade tidsförhållanden de uppställda bestämmelserna för fideikommisset blifva alldeles otillämpliga, då Kongl. Maj:t kan förklara

fideikommissnaturen hafva upphört, eller att fideikommisssegendom, som med Kongl. Maj:ts tillstånd in-tecknats, blifver exekutivt försåld.

Med anledning af hvad sålunda anförts, får Utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 Mars 1882.

På Lag-Utskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.

Reservationer:

af Herr *Smedberg*, med hvilken Herrar *Lewin*, *Anders Persson* och *Johannes Jonson* instämt: »Lika med motionären anser jag att de s. k. familjefideikommiss-stiftelserna icke böra för all framtid bibehållas. Dessa stiftelser sakna stöd i allmänna rättsmedvetandet och strida mot den i lag antagna grundsats om lika arfsrätt. De utgöra tillika en inskränkning för sjelfva fideikommissinnehafvaren uti den rätt, som allmän lag tillerkänner hvarje annan att under vissa vilkor förordna om sin egendom till förmån antingen för sina barn eller någon annan, som gjort sig förtjent af hans omvårdnad.

Fideikommissinnehafvaren kan nemligen förutse, att den egendom, han innehafver, skall tillfalla den af hans barn, som är minst lämplig att sköta densamma, och som till äfventyrs gifver minsta hopp om medlidsamhet och faderlig omvårdnad för sina lottlösa syskon, utan att med bästa vilja kunna förekomma sådana misshälligheter.

Redan vid 1809—1810 års riksdag fann representationen sig manad att, under uttalande af det skarpaste klander mot dylika stiftelser, besluta ett förbud mot inrättande af framtida sådane, på sätt Kongl. Förordningen den 27 April 1810 stadgar. Mer än sjuttio år hafva sedan dess förflutit och det torde således icke vara för tidigt att nu

taga steget fullt ut, genom att afskaffa de ännu bestående. Om motionärens förslag antoges, skulle sannolikt åtgå ännu sjuttio år innan man fullt vunne målet och kunde med sanning säga, att i afseende å arfsrätten alla voro likställda inför lagen.

Motionärens förslag kränker icke de nuvarande innehafvarnes eller deras redan födde barns rätt, hvadan jag ansett, att detsamma bort vinna erkännande; men då jag varit tveksam om lämpligaste formen för ett slikt lagstadgande, har jag trott, att man borde öfverlåta åt Kongl. Maj:t att, efter utredande af på frågan inverkande omständigheter, uppgöra förslag till stadganden i det af motionären angifna syfte; och vågar jag derföre föreslå:

att Riksdagen uti underdånig skrifvelse anhåller det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom den vid viss egendom fästade fideikommissnatur må upphöra.»

af Herr *Folke Andersson*, som ansett Utskottet, med anledning af motionen, hafva bort till Riksdagen framställa förslag om lagändring uti det syfte, att det skulle vara innehafvare af familjefideikommiss i fast egendom, som det önskade, obetaget att förordna, att, efter hans död, med fideikommisset skulle förfaras såsom med arfvejord enligt lag.

Herr Grefve *Strömfelt* har begärt få här antecknadt, att han, i följd af erhållen ledighet från riksdagsgörömalen, icke deltagit i ärendets behandling inom Utskottet.
